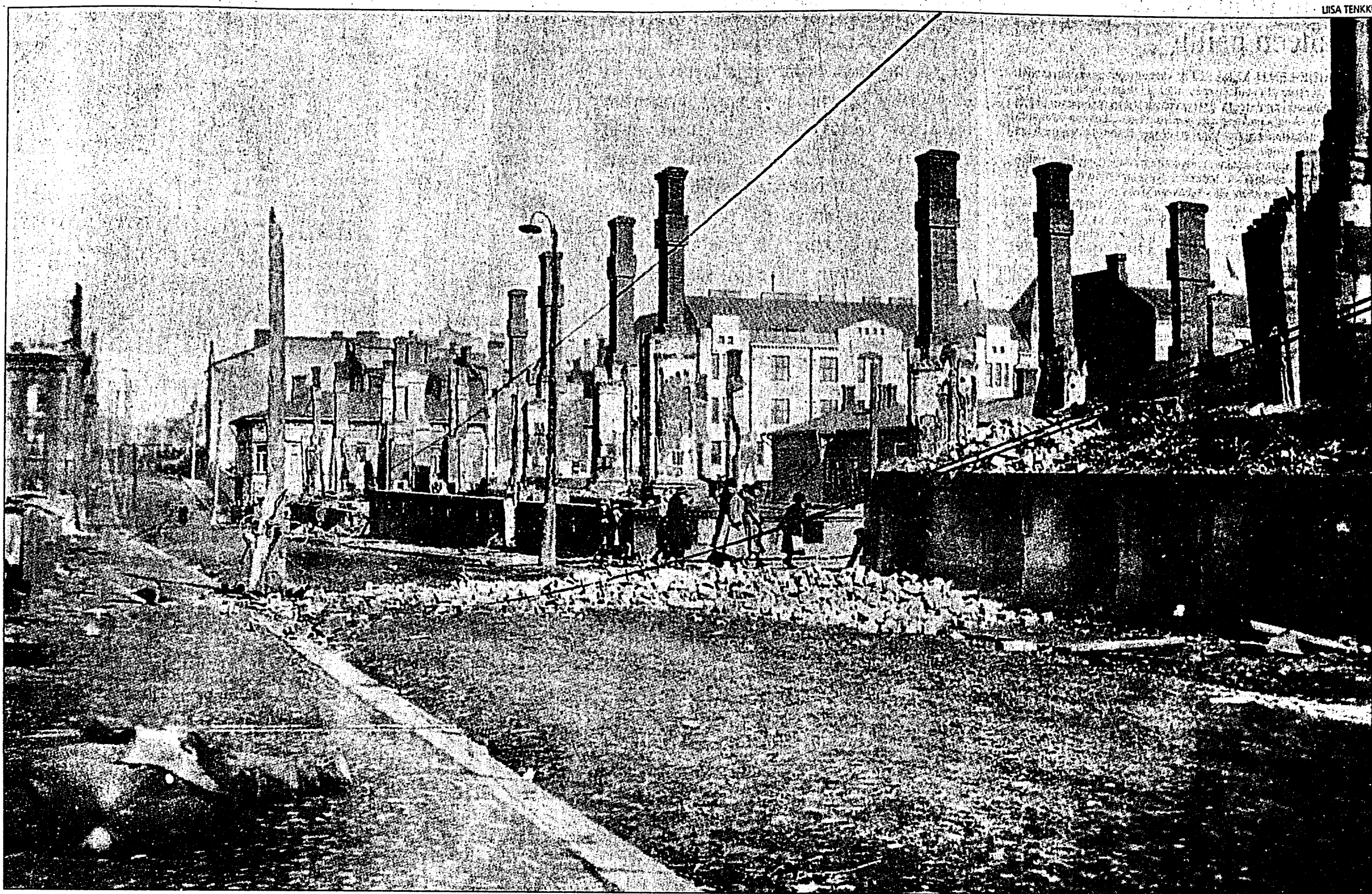

Huhtikuinen näkymä Pellavatehtaan kadulta. Tie Tampereelle -kirjan kuvitusta.

Suomen Sarajevon paha totuus

Historiantutkija Heikki Ylikangas löytää Tampereelta valkoisen armeijan rikoksen

1918

Kostonhenget ovat irrallaan rähiessä metsäheiveissä. Käydään sisällissotaa, joulun sota. Se on ihmismetsästä ja verilöyly. Armoa ei anneta, vangit ammutaan heti taistelun jälkeen, kerta kerran jälkeen.

Ei, se ei ole sotaa entisessä Jugoslaviassa vaan sisällissotaa Pohjois-Hämeessä 75 vuotta sitten. Sellaisena professori Ylikangas sen kuvaa.

Umpimähkäinen tykkäsi kylää kranaatteja piiritettyyn kaupunkiin. Ruumiita lojuu kaduilla. Ihmiset yrittävät sulattaa juomavettä likaisesta lumesta. Lapsi saa osuman ja jää lojumaan. Heti kun joku yrittää mennä auttamaan, kuularuiskut alkavat sylkeä rautaa. Armoa ei tunneta, suuri puhdistus on tulossa.

Se ei ole Sarajevo vaan vuoden 1918 Tampere. Ylikangas kirjoittaa, että kaupunki "kellui ajan ulapalla kuin yksinäinen tuulen ammuttu laiva".

Näissä sisällissodissa on yhteisiä piirteitä, mutta syyt ovat erilaiset. Entisessä Jugoslaviassa taistelevat kansat ja heimot. Suomessa suomalaiset ja ruotsinkieliset kyllä vuodattivat keskenään verta, mutta toisiaan tappoivat ennen muuta suomea puhuvat suomalaiset.

Heimosotaa se ei ollut, ei myöskään

KIRJAT

Heikki Ylikangas: *Tie Tampereelle*. WSOY 1993. 569 s. 249 mk.

uskonsotaa, vaikka körttikansan "luterilaiset hakkapeliitat" kävivätkin paikallisen raakalaisjoukon kimppuun. Suomen sisällissotaa oli luokkasotaa. Virallisen *Punakaartin sota* -historian tekijä Jussi T. Lappalainen kirjoittaa, että vastakkain olivat "taajamien työväestön ja maaseudun kaikkein vähävaraisimpien armeija" ja "talonpoikien ja sivistyneistön armeija".

Ylikangas hyväksyy tämän osittain, mutta hyökkää yleensä ankarasti Lappalaista vastaan. Valtioneuvoston rahoittama historiantutkimus tarjoaa hänen mielestään siloitellun kuvan sodasta ja pimeästä ne hirtetyt, joita valkoiset tekivät heti taistelujen jälkeen.

Tehdas ja kartano

Ylikangas sanoo sattuvasti, että sisällissodan rintaman toisella puolella

olivat tehdas, kartano ja niiden omistajat, toisella taas niiden työntekijät.

Sota oli siis luokkasotaa, mutta Ylikankaan mukaan ei kansalaisotaa, koska siihen otti osaa venäläisiä punaisten puolella sekä ruotsalaisia ja myöhemmin saksalaisia valkoisten puolella.

Ulkomaisten joukkojen osallisuus on tavallista sisällissodissa, joissa taistellaan siitä, kuka pääsee tyttämään syntyneen valtiotyön. Näin kävi Suomessa Venäjän vallan kukistuttua.

Suomen sisällissotaa oli rikkaiden ja köyhien taistelua vallasta, mutta mukana oli paljon kansallisia ja etnisiä tekijöitä.

Punaiset eivät pitäneet joukkoihinsa kuuluvista venäläisistä. Heidän komentajansa Hugo Salmela antoi päiväkäskyn, että kansalliset ennakkoluulot on pidettävä kurissa.

Valkoiset tappoivat venäläiset vankina ensimmäiseksi ja heti.

Riikinruotsalaisten mielestä suomalaiset olivat siiteitä, kumikkaita ja pienikokoisia ihmisiä, punaiset mongoleja, barbaareja ja hunnejä.

"Ei ainakaan tämä mies ole punakaartilainen, hänhän puhuu ruotsia", sanoi ruotsalainen kuulustelija.

Tehtaat ja kartanot olivat yleensä ruotsinkielisten omistuksessa. Ruotsalaiset vapaaehtoiset olivat ylläluokan keskuudessa kuin kotonaan.

Suhde tappamiseen vaihteli. Eräät ruotsalaiset komentajat teloitivat yleisen tavan mukaan vankinsa heti, mutta toiset kammoksivat suomalaisien raakalaismaisuutta. Punaiset ja valkoiset, samoja pyöveleitä kaikki!

Huijatus nujamielheit

Ylikangas kiinnittää toistuvasti huomiota etniseen tekijään, joka poikkei luokkasodan asetelmasta: Etelä-Pohjanmaan miehiin.

Hän on itse pohjalainen ja kirjoittanut tutkimuksen nujiastodasta. Hänestä tuntuu kohtalonomaiselta, että kotimaakunnan miehet sotivat 1918 samoilla seuduilla kuin nujiastodassa yli 300 vuotta aikaisemmin.

Nujiastodan eteläpohjalaiset talonpojat kohottivat kapinaipun, mutta 1918 heidät mobilisoiin kukistamaan

kapinaa, Ylikangas huomauttaa.

Hänen näkemyksensä mukaan pohjalaiset luulivat 1918 lähteneensä sotaan venäläisiä vastaan. He eivät taunneet joutuvansa tappamaan suomalaisia työmiehiä ja torppareita.

Lähteistään Ylikangas on saanut vaikutelman, että pohjalaiset ampuivat innokkaimmin punavankeja.

Ei ollut kuitenkaan kysymys etnisestä vihasta. Ylikankaan mukaan pohjalaiset eivät ymmärtäneet eteläsuomalaisen luokkasodan syitä eivätkä niin muodoi heitä ampuvien suomalaisten motiiveja. Tuloksena oli primitiivireaktio.

"Ylikangas vihjaa, että pohjalaisia tapatettiin Tampereella turhaan. Mannerheim halusi vallata kaupungin näyttääkseen saksalaisille, että hän pystyi voittoon ilman vieraan apua."

Ylikangas vihjaa, että pohjalaisia tapatettiin Tampereella turhaan. Mannerheim halusi vallata kaupungin näyttääkseen saksalaisille, että hän pystyi voittoon ilman vieraan apua.

Haavat ja aika

Ylikangas hakee tasapuolisuutta. Hän ei halua riemuita Suomen itsenäisyyden pelastumisesta tai kunnioittaa kapinallisten yrittystä sorton oikeusmiksi.

Hän tahtoo kertoa totuuden samaan tapaan kuin Jaakko Paavolainen tutkimuksessaan punaisesta ja valkoisesta terrorista.

Paavolainen kuvasi terroria varsinainen tutkimus on karttanut julmaa totuutta: tilastojen kaatuneet, kadonneet tai Venäjälle paenneet punasotilaat ovatkin ammuttuja vankeja.

Tampereella kuoli noin 2 000 pu-

naista. Heistä yli puolet oli vankeja, jotka teloitettiin.

Vankien teloitukset ennen Tampereen taistelua olivat syynä kaupungin puolustajien sitkeyteen: "Tapellaan viimeiseen mieheen, tappavat ne muutkin."

Ylikankaan tulokset näyttävät kansallisen onnettomuuden tiedettyä syvemmäksi. Oikeutetusti hän vaatii perusteellisesta jatkotutkimusta, joka selvittää vuoden 1918 uhrin kohtalot.

Ylikankaan tavoitteena on ollut mahdollisimman realistinen ja totuudenmukainen kuva sodasta. Sen hän on toistesti saavuttanut.

Jerikon muurit

Kooltaan ja kuvitukseltaan *Tie Tampereelle* muistuttaa valkoista perustosta, J. O. Hannulan *Suomen vapaussodan historiaa* (1933).

Kun sodan valkoiset ja punaiset kromat olivat sankarina omissa ja konnaa vihollisen joukosta, Ylikangas löytää sankareita ja konnaa rintaman molemmiin puoliin.

Hän poikkeaa edeltäjistään pyrkiesään luomaan kaikinpuolisen kertomuksen sodan ajasta. Yhtenä esikuvana on ruotsalaisen Peter Englundin jo klassikoksi noussut *Pullava*.

Ylikangas on kerännyt erinomaisen aineiston muistitietoa, päiväkirjoja ja kirjoja. Hän käyttää arkistoja ja kirjallisuutta taitavasti ja saa aineksia vilkkaisiin kohtauksiin ja pienoiselämäkertoihin.

Autenttinen materiaali tartuttaa hänen kieleensä kansanomaisista mehevyistä. "Kanuunat laskettavat laakeja" sopii tarinaan hyvin, mutta jotkut murteellisuudet häiritsevät.

Eloisan ja vetävän sotakronikan tekijänä Ylikangas seuraa miehiään rynnäköstä rynnäköön ja tu mieleen Antti Tuurin, joka kuvasi talvisotaa pohjalaisten pitäjämiesten taisteluna. Mutta Tuurin niukan asiallisuuden sijasta Ylikangas paisuttelee. Tampereella on Jerikon muuri, Hannibal on sen porttien edessä.

Tie Tampereelle on dokumentteihin perustuvaa kaunokirjallisuutta. Väinö Linnan sisällissotatarinassa on enemmän mielikuvitusta, mutta tyyliltään Linna on professoria rauhallisempi. Hänen sotilaansa tuskin olisivat "lyöneet sodan arpaa" Lempeällä kohtalosta.

Kirjailijana Ylikangas rakastaa ilmeistyskirjallisuutta näkyä. Hänen kielikuvansa ja vertauksensa ovat jylhiä, usein osuvia, joskus pingotettuja. Aina hän ei huomaa, miten lyhyt on matka ylevästä naurettavaan.

Olkoon niin, että Kalevankankaan "kuiva moreenisius kostui syvästi suomalaisella verellä", mutta Wellington Waterloossa ja Wetzter Vilppulassa ovat aika etäällä toisistaan.

Ylikankaan löytämä totuus on alaston, paha ja välittämätön, mutta hän kuorruttaa sitä liiaksi historian mahtavuudella ja kauhean kauneudella.

PEKKA TARKKA

Surmattuja punakaartilaispotilaita Lindellin koululla. Tie Tampereelle -teoksen kuvitusta.